

УДК 338.48

Н. В. Ушенко

АНТИКРИЗОВА ПАРАДИГМА ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. У статті проаналізовано функціонування сфери туризму як підсистеми національної економіки. Визначено соціально-економічні передумови його розвитку в умовах наявності кризових явищ, сконцентовано увагу на аналізі фінансових можливостей та туристичних настроїв населення України. Запропоновано концептуальні засади антикризової парадигми розвитку туризму в країні, що ґрунтуються на використанні наявного потенціалу цієї сфери.

Ключові слова: туризм, потенціал, криза, антикризова парадигма, розвиток, державно-приватне партнерство, кластерна структура.

Summary. Functioning of sphere of tourism as subsystems of national economy is analyzed in the article. Socio-economic pre-conditions of it development are certain in it conditions of presence of the crisis phenomena, paid attention on the analysis of financial possibilities and tourist moods of population of Ukraine. Conceptual principles of anticrisis paradigm of development of tourism are offered in a country, that based on the use of present potential of it sphere.

Key words: tourism, potential, crisis, anticrisis paradigm, development, state-private partnership, cluster structure.

Постановка проблеми. Поширення глобалізаційних процесів, висока рентабельність туристичного бізнесу, економічний вклад туризму у формування ВВП та зростання ролі у формуванні позитивного іміджу країн еволюційно надає всі передумови для позиціонування туризму як стратегічно перспективного виду діяльності в системі національної економіки. Це зумовлює потребу моніторингу потенціалу сучасного туризму, що

дозволить визначити такі його складові, які здатні забезпечити ефективність його функціонування в умовах наявності кризових явищ у світовій та національній економіці.

Аналіз останніх напрямів досліджень і публікацій. Науковим засадам розвитку туризму присвячено роботи багатьох вітчизняних вчених — О. В. Басюк, І. В. Безуглого, І. М. Дишлового, П. В. Гудзя, Д. М. Стеценка, В. Ф. Семенова,

© Н. В. Ушенко, 2015

Д. І. Соловійова, В. Ф. Кифяка. Інтенсивні зміни та сучасні виклики, пов'язані із появою різних видів кризових явищ в економічній та політичній системах глобалізованого світу, потребують перегляду існуючих перспективних завдань з метою адаптації надзвичайно чутливої сфери туризму до виниклих катаклізмів.

Мета статті — обґрунтувати концептуальні засади антикризової парадигми використання потенціалу туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Офіційне трактування туризму визначено у Законі України «Про

туризм» як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових та інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа направляється [1]. Аналіз даних Державної служби статистики України протягом 2000–2014 рр. демонструє, що відбувалося збільшення чисельності громадян України, які виїжджали за кордон, на 67 % та чисельності іноземних громадян, які відвідали Україну, — на 97 %, що вказує на нарощування масштабів міжнародних туристичних потоків (із тимчасовим зменшенням у 2008–2009 рр.) (табл. 1).

Таблиця 1

Туристичні потоки (Державна служба статистики України [2])

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон, — усього ²	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, — усього ²	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, — усього ³	Із загальної кількості туристів: ³			Кількість екскурсантів ³
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774	1643955
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623	1874233
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956	1991688
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344 332	1922010	2690810
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261	1502031
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318	1704562
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145	1768790
2007	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316	2393064
2008	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880	2405809
2009	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170	1909360
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299	1953497
2011	19773143	21415296	2199977	234271	1250068	715638	823000
2012	21432836	23012823	3000696	270064	1956662	773970	865028
2013	23761287	24671227	3454316	232311	2519390	702615	657924
2014 ¹	22437671	12711507	2425089	17070	2085273	322746	1174702

Важливим результатом функціонування галузей національної економіки є їх вклад у формування ВВП країни. Згідно з офіційним визначенням Державної служби статистики ВВП — це вартість всіх товарів і послуг, створених на економічній території за певний період, за виключенням вартості їх проміжного споживання. У офіційному визначенні Міністерства економіки України конкретизується, що це здійснюється з метою їх кінцевого споживання. Тому частка галузі у формуванні ВВП країни вказує на результуючий показник діяльності певної галузі — у нашому випадку сфери туризму (рис. 1).

Інформативним джерелом про міру внеску сфери туризму у розвиток національних економік у світовому розрізі можна вважати звіти Всесвітнього економічного форуму про стан конкурен-

тоспроможності країн щодо організації подорожей і туризму. У Звіті-2015 [4] відмічено, що цей сектор фактично продовжував зростати протягом останніх років, а у 2014 році міжнародні туристичні прибуття дозволили отримати рекордні 1,14 млрд. дол. США, що на 51 млн. більше, ніж у 2013 році (за даними Всесвітньої туристичної організації Об'єднаних Націй). За оцінками Всесвітньої ради з подорожей та туризму, цей сектор дає 9,5 % у світовий ВВП, що у вартісному вимірі загалом складає 7 трлн. дол. США, і 5,4 % світового експорту. Ще більша важливість цього сектору підсилюється його можливостями створювати робочі місця, зростання яких у 2014 році відбулося на 4 %, досягнувши значення 226 млн. од., тобто кожне 11-те робоче місце функціонує у цьому секторі. У рейтингу конкурентоспроможності ор-

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

² Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України).

³ 2000–2010 рр. — за даними Мін-ва інфраструктури України, починаючи з 2011 року — за даними Держстату України.

ганізації подорожей і туризму в 2013 році Україна за розрахованим індексом займає 76 місце із його значенням 3,98 зі 140 країн світу.

У звіт Всесвітнього економічного форуму 2015 р., який має назву «Розвиток через шоки», Україна не ввійшла у зв'язку з недостатністю статистичних даних, що об'єктивно пояснюється політичною нестабільністю у країні. З цієї причини туристична сфера України відчуває значні випробування та має реагувати на виклики нестабільності, що виникають. За дослідженням The Economist Intelligence Unit, Euromonitor, жодна країна, охоплена політичними хвилюваннями, неспроможна захистити свою сферу туризму від впливу небезпеки, що, відповідно, викликає зниження чисельності міжнародних туристів (рис. 2).

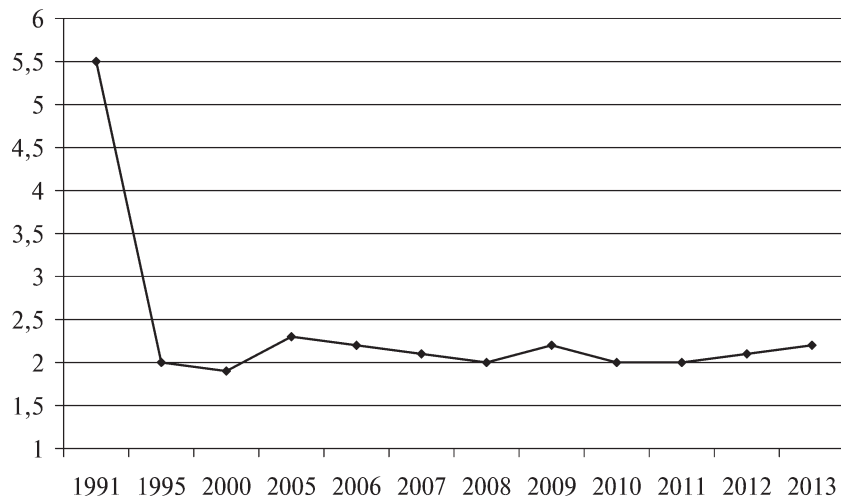
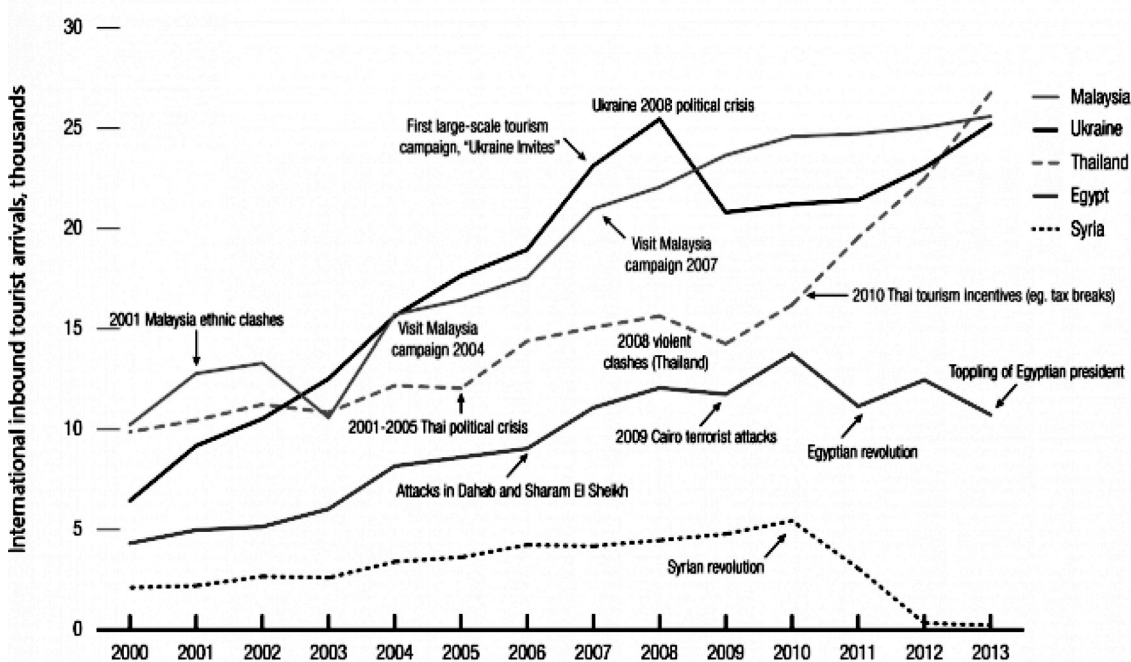

Рис. 1. Частка туризму у ВВП України, %
(складено за даними Світової ради з туризму [3])

Сучасні виклики, що стоять перед Україною, першочергово потребують адекватних заходів щодо відновлення безпеки. Тому базовою передумовою розвитку візного міжнародного туризму є поступова стабілізація соціально-політичної

Figure 1: Number of international inbound tourists in selected countries, 2000–2013

Source: The Economist Intelligence Unit, Euromonitor.

Рис. 2. Чисельність міжнародних туристів в окремих країнах світу у 2000–2013рр. [5]

ситуації в Україні через завершення військового конфлікту.

З метою виявлення потенціалу візного міжнародного та внутрішнього туризму проведемо аналіз фінансових можливостей та туристичних настроїв населення України за даними самооцінки домогосподарствами України рівня своїх доходів. Зокрема, у 2014 році 71 % респондентів віднесли себе до бідних (у 2013 р. — 68 %), 29 % —

до небідних, але ще не представників середнього класу (31 %), не змінилася порівняно з попереднім опитуванням частка респондентів, які віднесли себе до представників середнього класу (0,8 %), і жоден із респондентів, як і у попередньому році, не вважав себе заможним. Можна припустити, що відпочинок, і у т. ч. туризм, мають можливість дозволити собі 2 групи, у яких доходів було достатньо (рис. 3).

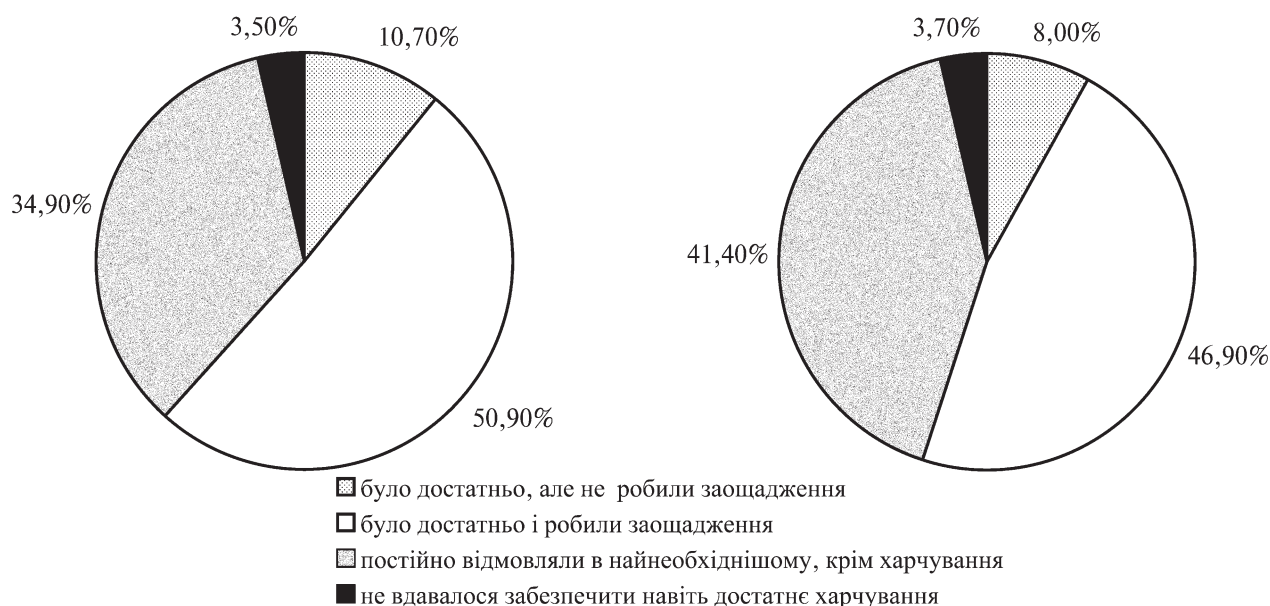

Рис. 3. Розподіл домогосподарств за самооцінками рівня їх доходів протягом 2013 р. та 2014 р., % [6, с. 1–4]

У 2014 році кількість таких домогосподарств зменшилась на 7 % (з 61 % до 54 %). Зміни у розподілі домогосподарств за оцінками розвитку економіки на наступні 12 місяців засвідчили про поширення достатньо песимістичних очікувань.

У ході дослідження першочергового спрямування можливих додаткових коштів респондентам було запропоновано визначити три пріоритетні напрямки. При значному збільшенні доходів більше половини домогосподарств спрямували б додаткові кошти в першу чергу на відпочинок, 48 % — на лікування, 41–27 % — відповідно на поліпшення житлових умов, на придбання одягу й взуття, побутової техніки та на накопичення, 23 % — на покращання харчування. Найпріоритетнішим напрямом спрямування додаткових коштів сільських домогосподарств були витрати на лікування, міських домогосподарств — в першу чергу на відпочинок. Серед домогосподарств з дітьми, як і у 2013 р., 59 % респондентів у першу чергу спрямувати б додаткові кошти на відпочинок [7, с. 1–4].

За даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств «Витрати і ресурси домогосподарств України у I кварталі 2015 року», на купівлю непродовольчих товарів та послуг (без витрат на харчування поза домом) домогосподарства щомісячно спрямовували

35,9 % витрат, що на 0,2 в. п. більше, ніж у відповідному періоді минулого року. На утримання житла (включаючи поточний ремонт), воду, електроенергію, газ та інші види палива пересічне домогосподарство витрачало 12 % витрат, на оновлення гардеробу та на охорону здоров'я — по 5 %, на інші напрями споживання (на транспорт, зв'язок, придбання предметів домашнього вжитку, побутової техніки та поточне утримання житла, відпочинок і культуру, освіту тощо) — від 4 % до 1,3 % сукупних витрат (рис. 4).

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що соціальна напруженість громадянсько-

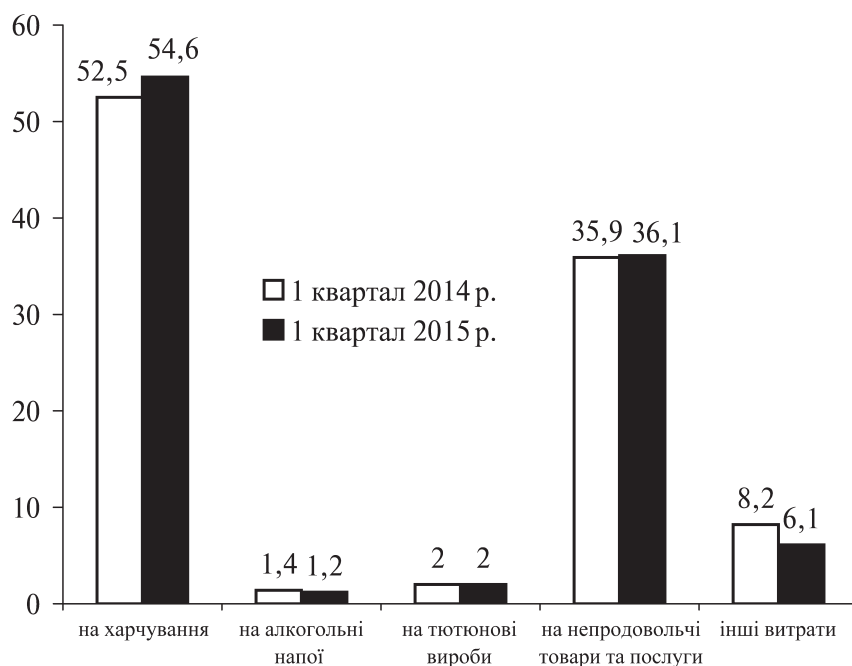

Рис. 4. Структура сукупних витрат домогосподарств, % [8, с. 3]

го суспільства в країні обумовлена загальним зниженням доходів населення, підвищенням безробіття, психологічним напруженням через наявність військового конфлікту на Сході та анексію Криму, що загалом породжує невизначеність майбутнього, відповідно, впливає на можливості та настрої населення, зокрема щодо перегляду своїх витрат та відкладення неперіоритетних, до яких також відноситься і «витратний відпочинок». Базовою передумовою успішності реалізації антикризових напрямів розвитку внутрішнього туризму є покращення соціальних настроїв населення та ситуації щодо доходів. Тому заходи щодо забезпечення ефективності використання потенціалу туризму повинні враховувати антикризову складову.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, антикризова парадигма розвитку туризму в Україні має бути побудована на використанні наявного потенціалу цієї сфери на основі:

— управлінських заходів державно-приватного партнерства щодо встановлення та зміцнення організаційно-економічних зв'язків;

— спрямованості регіональних ініціатив на розвиток мультиплікативного ефекту від розвитку галузей національної економіки на певній території, які ефективністю свого функціонування створюють туристичне середовище, що доводить ефективність функціонування кластерних структур;

— розширення альтернативних та інтелектуальних видів туризму: екологічного, етнічного, освітнього, наукового, лікувально-оздоровчого, рекреаційного, ділового, гастрономічного, сільського, спортивного, релігійного, зеленого, пригодницького та ін.;

— зосередженості на якості туристичного обслуговування, що сприятиме покращенню іміджу та дозволить у перспективі підвищувати вартість туристичних послуг;

— концентрованості маркетингових механізмів на позиціюванні всесезонної привабливості туристичного середовища та ширшого використання потенціалу подієвого туризму;

— сприяння формуванню у населення світоглядного сприйняття туризму як способу життя.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на конкретизацію окреслених напрямів використання потенціалу туризму в умовах наявних та прогнозованих викликів.

Література

1. Про туризм : Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

2. Туристичні потоки [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. WorldTravel&TourismCouncil [Electronic resource]. — Access mode : http://old.wttc.org/tsa_fullscreen_v2.php?LANG=eng&tsa01=UKRAINE&tsa02=1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11&tsa03=1,2,3&tsa04_from=2000&tsa04_to=2014.

4. Travel and Tourism Competitiveness Report 2015 [Electronic resource]. — Access mode : <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/preface>.

5. Там само.

6. Доповідь «Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2014 році» [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Там само.

8. Витрати і ресурси домогосподарств України у I кварталі 2015 року (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.